

Bias about Politics as a Motivation Component of Youth Absenteeism

UDC: 316.316.4.316.7

DOI: 10.15421/172283

Kryzhanivska Viktoriia**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-8230-0001>, v.i.kryzhanivska@gmail.com****V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)**

Abstract

The article is devoted to the study of bias about politics as a motivational component of youth absenteeism. **The relevance** of the study is determined by the importance of involving young citizens in the construction and development of the state through participation in institutional forms of politics. Such a need in 2022 was actualized in Ukraine due to war and high migration caused by Russian military aggression. **The purpose** of writing the article is a finding out of existing theoretical approaches to the motivation of both political and, in particular, electoral non-participation of youth and delineating directions for further research. **The methodological basis** of the article is the use of the results of national and expert surveys and content analysis.

Results of the research. Biases belong to the unconscious motives of political non-participation, they are associated with the peculiarities of socialization, the low quality of civic education, they can also be the result of paternalism, distrusting to state institutions, the result of social isolation, etc. Overcoming these biases can encourage young citizens to participate in politics, which is used by state institutions and other interested subjects of political life, however, in the case of actualization of "pseudo-motives" (as a result, above all, of external influence), it may be about "participation for the sake of participation". Such participation is not related to the perceived internal need of the individual. The article assesses the influence of various factors on the formation of prejudices, such as the choice of communication channels, the trend towards digitalization of political participation, etc. The reflection of political non-participation and prejudice as its motive in nationwide sociological studies of Ukrainian society and youth as its component is analyzed.

Conclusions. The conducted research outlined the prospects for further scientific research, which, according to the author, are contained in the study of electoral activity, migration and education, youth subcultures, the influence of the information society on the national context, the formation of a vision of the future of Ukraine and European integration processes.

Keywords: bias, political participation, passive attitudes, civil society, absenteeism, electoral behavior, pseudo-motivation

Citation: Kryzhanivska, V. (2022). Bias about Politics as a Motivation Component of Youth Absenteeism. *Grani*, 25(6), 157-164. <https://doi.org/10.15421/172283>

Упередження про політику як мотиваційна складова молодіжного абсентеїзму

Крижанівська Вікторія**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна)**

Анотація

Статтю присвячено дослідженню упереджень про політику як мотиваційної складової молодіжного абсентеїзму. **Актуальність** дослідження зумовлена важливістю залучення молодих громадян до побудови та розвитку держави шляхом участі в інституційних формах політики. Така потреба у 2022 році в Україні актуалізувалась через воєнний стан та високу міграцію, спричинену російською військовою агресією. **Метою** написання статті є з'ясування існуючих теоретичних підходів до мотивації як політичної, так і, зокрема, електоральної неучасті молоді та окресленні напрямків подальшого дослідження. **Методологічною основою статті** є використання результатів загальнонаціональних та експертних опитувань і контент-аналіз.

Результати дослідження. Упередження належать до неусвідомлених мотивів політичної неучасті, їх пов'язують із особливостями соціалізації, низькою якістю громадянської освіти, вони також можуть бути наслідком патерналізму, недовіри до державних інститутів, результатом соціальної ізоляції тощо. Подолання цих упереджень може спонукати молодих громадян до політичної участі, чим користуються державні інститути та інші зацікавлені суб'єкти політичного життя, однак, у випадку актуалізації «псевдомотивів» (як наслідку, передовсім, зовнішнього впливу), може йтися про «участь заради участі», тобто участь, яка не пов'язана із усвідомленою внутрішньою потребою індивіда. У статті оцінено вплив на формування упереджень різноманітних факторів, таких як вибір каналів комунікації, тенденція до діджиталізації політичної участі тощо. Проаналізовано відображення політичної неучасті та упереджень як її мотиву у загальнонаціональних соціологічних дослідженнях українського суспільства та молоді як його складової.

Висновки. Проведене дослідження окреслило перспективи подальших наукових пошуків, які, на думку автора, містяться у вивченні електоральної активності, міграції та освіти, молодіжних субкультур, впливу інформаційного суспільства на національний контекст, формування візії майбутнього України та євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: упередження, політична участь, пасивні установки, громадянське суспільство, абсентеїзм, електоральна поведінка, псевдомотивація

Цитування: Крижанівська В. Упередження про політику як мотиваційна складова молодіжного абсентеїзму. *Науково-теоретичний альманах Грани*. 2022. Том 25. №6. С. 157-164. <https://doi.org/10.15421/172283>

Вступ.

Вивчення мотиваційної складової політичної участі та абсентеїзму актуальне для демократичних суспільств і передовсім пов'язане із соціалізацією та становленням громадянина. Громадянське суспільство є важливим чинником демократизації та основою для проведення реформ. Воно базується на усвідомленому ставленні членів соціуму до політики, тому державні інституції намагаються мотивувати молодь – як найбільш орієнтовану на майбутнє соціальну групу – до активної громадянської позиції та участі в електоральних процесах. Водночас, існує думка, що важливою передумовою розвитку соціуму є інтегрованість його активних та пасивних членів (Резнік, 2019, с. 165) (з такої точки зору пасивність розглядається як нейтральне явище, із яким не потрібно «боротися»). У свою чергу поняття «псевдомотивації» актуалізує свідоме ставлення до політики та громадянства, щоб участь у виборах не була «участю заради участі». Тому дослідження абсентеїзму як неучасті в політичному житті буде неповним без дослідження його мотивів: усвідомлених та несвідомих, серед яких важливе місце, у тому числі, якщо йдеться про абсентеїзм молоді, посідають упередження про політику. Такі упередження можуть бути наслідком патерналізму, недовіри до інститутів та соціальної ізоляції тощо.

Мета статті полягає в з'ясуванні існуючих теоретичних підходів до мотивації політичної і, зокрема, електоральної неучасті молоді та окресленні напрямків подальшого дослідження. Методологічною основою статті є використання результатів загальнонаціональних та експертних опитувань і контент-аналіз.

Один із підходів до абсентеїзму, на думку авторів праці «Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні», полягає у вивченні його через призму громадянського суспільства та громадянської культури. Відтак особливості українського суспільства, такі як глибоко вкорінений патерналізм, інституційна недовіра та соціальний капітал (у форматі «турбота про своїх») (Резнік, 2019, с. 165) знаходять відображення і серед молоді та студентства. Свідоме відчуження від політичного життя внаслідок впливу упереджень («я нічого не вирішую») відбувається ще на етапі соціалізації і пов'язане із тоталітарним (радянським) досвідом. Таким чином, одним із основних мотивів участі та неучасті у політичному житті є політичні установки (компоненти політичної свідомості): авторитарні чи антидемократичні упередження, геополітичні орієнтації тощо. Покладаючись на дані соціологічного дослідження 2018 року, автори розподілили такі установки на чотири групи: ті, які характерні для «громадянськи пасивних», «громадянськи активних», «амбівалентних» та тих, які «не визначились». При цьому слід зазначити, що

до уваги не бралась власне електоральна активність (зосередились на волонтерській, громадській діяльності тощо). Причому зв'язок між фактичною громадсько-політичною активністю та установками на громадську активність не є прямим: так, 35,6% респондентів, які мають установки пасивного характеру, взяли протягом останніх 12 місяців участь у 3 або більше громадсько-політичних активностях. А 31,6% тих, чиї установки можна охарактеризувати як активні, за останні 12 місяців не взяли участі в жодній громадсько-політичній активності (Резнік, 2019, с. 162).

Монографія за ред. Л. О. Кияшко про політичну участь молоді в Україні, написана у 2014 р., пропонує суголосну концепцію: «Сучасній молодій людині доводиться долати психологічні та світоглядні перешкоди, стереотипи тоталітарного минулого, зокрема безініціативність, безпорадність, подвійну мораль, звичку покладатися на батьківську опіку держави і водночас не довіряти їй, ірраціональну віру у всесилля вождів тощо» (Кияшко, 2014). Автори зазначають, що демократія може успішно виконувати свою соціальну роль лише тоді, коли вона перетворюється із суспільства спостерігачів на суспільство участі, а це потребує усвідомленої політичної активності всіх громадян, зокрема молоді (Кияшко, 2014). Відтак в інтересах суспільства сприяти набуттю молоддю соціальної зрілості, життєвої компетентності, навичок громадянської та політичної активності, результатом якої має стати громадянська, у тому числі, електоральна, активність. Цим процесам, на думку авторів, сприяє участь у будь-якій суспільній діяльності (громадських об'єднаннях, волонтерських організаціях, органах самоврядування тощо).

Інший підхід, представлений у дослідженні А. О. Алмашій (2020), пов'язує абсентеїзм із проблемою відчуження влади, яке призводить у свою чергу до спаду політичної активності: «влада стає все більш віддаленою і недосяжною, що є гальмівним фактором на шляху до демократичних перетворень» (Алмашій, 2020, с. 83). З цієї точки зору залучення громадян (і громади в цілому) до політичної активності можливе лише через реорганізацію політичної системи як такої.

Окремо виявлено тенденцію пов'язувати політичні упередження із конфліктами: Дж. Бонмінікола та Ж. Табелінні представляють «теорію політики ідентичності», яка ґрунтується на двох ідеях: «По-перше, коли політичний конфлікт робить соціальний розрив – економічний чи культурний – помітним, виборець ідентифікує себе зі своєю економічною чи культурною групою. По-друге, виборець підлаштовує власні переконання до стереотипів групи, з якою він себе ідентифікує» (Bonomi, & Gennaioli, 2021).

Цікавою для аналізу підходів до мотиваційної складової абсентеїзму є стаття М. П. Куницького

щодо проблеми псевдомотивації політичної поведінки (Куницький, 2017). Автор аналізує вплив суперечливого характеру та ризиків демократизації суспільних відносин на природу й механізм формування псевдомотивації політичної поведінки українського суспільства. Псевдомотивацію дослідник визначає як «маскування реальних мотивів або відсутність актуальної потреби (внутрішньо усвідомленої без необхідності в зовнішньому заохоченні) у політичній участі, що відображається в непослідовному характері політичної поведінки». Важливим компонентом він визначає «мотиваційний клімат» – соціально-психологічна атмосфера у суспільстві, яка активізує (або не активізує) громадян на досягнення цілей суспільного порядку (Куницький, 2017, с. 62).

Українське суспільство як суспільство посттоталітарне характеризується коливаннями «за вісью авторитаризм – демократія», через що демократія в Україні вважається такою тільки «де-юре», а де-факто є «імітаційною», «фасадною», «гібридною» (Куницький, 2017, с. 63). Таким чином, дослідник доходить висновку про те, що на мотиваційне середовище в суспільстві впливає низка суб'єктивних факторів, серед яких ступінь довіри до державних інститутів, прозорість дій влади.

О. Яйр та Р. Суліцеану-Кенан аналізують міжгрупове сприйняття політичної упередженості на етнічній, гендерній основі тощо через призму міжгрупових конфліктів. Дослідники доходять висновку, що як несприятливе сприймається упередження, пов'язане із дією / повідомленням, яке група ідентифікує як таке, що несе загрозу (Yair, & Sulitzeanu-Kenan, 2017).

М. Джуні та М. Грассо, досліджуючи мотиваційну складову залученості молоді до політичного та громадського життя, описують «демократичний парадокс»: з одного боку молоді громадяни відмовляються брати участь в інституційній політиці, а з іншого – вони також більш схильні до ідеалістичних уявлень про те, якою має бути участь в демократії, і є надзвичайно амбітними з точки зору власної залученості до демократичного суспільства (Giugni, & Grasso, 2021). Цей тренд характерний для різних європейських країн і засвідчує розподіл у свідомості молоді конвенційної, «ритуальної» політики та дій, які по суті є політичними, але які молоді люди маркують як активізм.

Питання довіри молодих людей до державних інституцій є також надзвичайно важливим в контексті політичної демотивації (Малиш, 2012). Також більшість науковців стверджують, що «неучасть» в інституційній політиці є складним феноменом і не може пояснюватись лише апатією та розчаруванням у політиці (Hensby, 2021).

Н. О. Бондар та І. В. Тодріна серед причин зростання числа тих, хто не бере участі у виборах,

виділяють «вплив масової культури і суспільства споживання, постмодерністський дискурс і практики, кризи ліберальної демократії, кризи політичного ринку, загальну деградацію політики і зниження якості еліт» (Бондар, & Тодріна, 2019). На їхню думку, з точки зору політичної мотивації можна виділити і описати кілька можливих типів абсентеїзму: аполітичний – пов'язаний із принциповою неучастью особистості в політиці, відсутністю інтересу до неї; протестний – обумовлений неприйняттям потенційним виборцем чинної влади і її політики; опортуністичний – своєрідний «торг» виборців з політичною системою з підвищенням «ставок» (прийняти участь у голосуванні тільки в обмін на політичні рішення і зміни в політиці влади, які влаштовують даного виборця); конформістський – неявка на виборчі дільниці внаслідок некритичного прийняття особистостями і групами чинної влади і її політики по всіх основних питаннях, які роблять голосування таких виборців «зайвими» в їх власних очах; абсентеїзм, пов'язаний з так званою «кризою проникнення» – коли імпульси, що генеруються політичною системою і владою, не доходять до виборця через ряд блокуючих ефектів (недовіру, слабкість механізмів зворотного зв'язку, що спотворює реальність впливу ЗМІ), в результаті чого виборець втрачає політичну орієнтацію і здатність до раціонального вибору (Бондар, & Тодріна, 2019).

Таким чином, більшість дослідників молодіжного абсентеїзму звертають увагу на необхідність більш детального і комплексного дослідження мотивів, що ними керуються молоді громадяни, які не беруть участь в традиційних формах політики, зокрема, виборах.

Результати дослідження.

Абсентеїзм серед молоді та більш широко – неучасть у політиці, має низку причин, мотиваційна складова яких належать до різних сфер гуманітарних знань: соціології, політології, культурології, психології та антропології. Тип громадянської культури, яка забезпечує життєздатність демократичних інститутів, характеризується трьома складовими: почуттям компетентності, відповідальності та причетності (Резнік, с. 167). Можна виокремити п'ять сегментів за типами громадянської культури: «громадяни» (13%), «небайдужі скептики» (24%), «піддані» (40%), «болото» (16%) та «тотально відчужені» (7%). Зазначені групи фіксуються на основі когнітивних, нормативних та поведінкових індикаторів громадянськості (Резнік, с. 169). Молодь розподілена у цих сегментах пропорційно. Тип громадянства, який склався в Україні за радянських часів, характеризується підданським режимом участі. Його визначає низька громадянська культура, яка зумовлена перетворенням людей на залежних від держави як патрона клієнтів, які майже повністю ним контролюються. «Низька явка на виборах, незначна

кількість учасників протестів або порожні громадські зали можуть викликати у медіа крики про «апатію» громадян, але насправді є кілька пояснень того, чому люди можуть не брати участь у формах політичних дій» (Резнік, с. 169). Серед причин неучасті в політичному житті Олександр Генсбі, наприклад, називає «раціональний вибір, політична соціалізація, соціальні мережі та політичні емоції» (Hensby, 2021, с. 1).

Тож можна припустити, що причини неучасті молоді в політиці поділяються на раціональні (усвідомлені) та ірраціональні (неусвідомлені), де останні мають значний вплив на мотивацію громадянина через постійно відтворюваний у соціальних практиках масив упереджень. Упередженням щодо політики є хибні думки, частіше негативне несправедливе ставлення, неусвідомлені або стереотипні (частіше негативні) оцінки. У свою чергу, посилення на упередження, яким пояснюється нібито раціональний вибір не участі в політиці в реальності є псевдомотивом. «На виникнення псевдомотивів впливає процес маніпуляції політичною свідомістю. Через перекошування, приховування чи замовчування інформації формується уявлення про реальні події та блокується свідомість людини. Маніпуляція свідомістю відбувається за допомогою засобів масової інформації, політичної реклами» (Куницький, 2017, с. 64). «"Політичний камуфляж" – маскуванню цілей і реальних мотивів, акцентуванні уваги на псевдоцілях та псевдомотивах» (Куницький, 2017, с. 65). Зважаючи на поширення інформаційних технологій Web 2.0 та притаманні посткомуністичним суспільствам особливості, створюється довготривале демотивуюче середовище. На думку М. П. Куницького, середовище, яке демотивує політичну активність, характеризується такими особливостями:

- значним ступенем неусвідомлення мети суспільного розвитку;
- недовірою до влади;
- зневірою в можливість захисту своїх інтересів;
- ставленням до політичної сфери як до цинічного, амбіційного змагання вузькогрупових, корумпованих та егоїстичних інтересів;
- низькою якістю політичної освіти й компетентності суб'єктів політичних відносин;
- недостатньою увагою до потреб суспільства з боку влади;
- слабкістю взаємодії всередині громадянського суспільства, а також між громадянським суспільством і владою;
- непрозорістю влади;
- неавторитетністю політичних діячів серед населення;
- слабкістю контролю за виконанням обіцянок та невдоволенням якістю роботи представників влади;
- особливостями ментальної карти українців (...), якими є певна байдужість до політичної участі,

«психологія конформізму» (Є. Головаха, І. Бекешкіна, В. Небоженко) (Куницький, 2017, с. 63).

Вплив упереджень на мотивацію молоді відтворюється каналами комунікації, які акумулюються за принципом довіри, та з яких громадяни отримують інформацію про політику. Поширеною є думка, що розвиток цифрових технологій сприятиме подоланню молодіжної неучасті в політиці та залучить до виборів нове покоління. На виборах президента України у 2019 році явка молоді була найнижчою, хоча дані дослідження фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва свідчать, що Володимир Зеленський переміг би в першому турі, якби участь у виборах брали лише люди до 29 років (Вік, освіта, 2019). Визначену тенденцію підтверджують результати Центру Разумкова щодо парламентських виборів в Україні, на яких проголосували лише 27% серед наймолодшої категорії виборців (На парламентських виборах, 2019). На місцевих виборах 2020 року цей відсоток був ще меншим: молодші виборці у віці 18-29 років, були менш активними та склали 11% від тих, хто прийшов проголосувати (Місцеві вибори, 2020).

Крім того, у різних соціально-демографічних групах спостерігаються виразна неоднорідність установок щодо громадської активності. На суттєве посилення таких установок, зокрема, серед молоді, вплинув початок російсько-української війни у 2014 році (що спричинило позитивні трансформації в українському суспільстві), а також 2018 рік, який «можна назвати роком нового політичного замовлення напередодні виборів Президента України, а також очікувань того, що таке замовлення буде виконано» (Резнік, 2019, с. 154).

Одним із способів залучення молодих громадян до електоральної активності є діджиталізація державних послуг. «Є відома проблема по всьому світу, що молоде суспільство менш активно бере участь у виборах, незважаючи на те, що вибори – це те, що найбільше впливає саме на молоде суспільство. Тому електронні вибори – це спосіб повернути молодь на дільниці», – висловлював колишній міністр Кабінету Міністрів України Дмитро Дубілет (Дубілет вважає, 2020). «Можливість проголосувати через смартфон – це не лише основний оптимізатор часу, а і можливість ліквідації принципу "де прописався – там і голосуй". Ми зможемо проголосувати у відрядженні, у відпустці чи просто на навчанні за кордоном без бюрократичних формальностей зміни місця голосування. Для молоді, яка годинами свого часу проводить за своїми гаджетами, проголосувати в телефоні не тільки просто, а й зручно» (Молодь і вибори, 2019). Однак, участь / неучасть молоді в політичному житті залежить від багатофакторних системних умов, щодо цього, зокрема, застерігає політолог Ю. Біденко: «Важливо розвивати доступність онлайн. І теза про державу в смартфоні є правильною. Але як науковці ми маємо бути

свідомими, що це не панацея від недовіри. А довіра гуртується навколо інших показників, які, зрештою, наближають нас до популізму» (Довіра в інституціях, 2019).

У дослідженні «Молодь України 2021» найбільш надійними, на думку респондентів, джерелами інформації є «Батьки або сім'я», «Друзі / однолітки / брати і сестри» та на третьому місці – «Інтернет-сайти та інформаційні портали» (Становище молоді України, 2021).

Аналогічну тенденцію ігнорування офіційних ЗМІ та інститутів показує дослідження мотиваційної складової низького громадянського активізму: у відповідь на запитання «Що заважає Вам брати більш активну участь у громадській діяльності?» 27,1% респондентів відповіли «Мене не цікавлять подібні акції», 15,5% – «Я не вірю, що моя участь може щось змінити», 13,9% – «Ніхто мене не запросив / не попросив / не запропонував», ще 7,5% – «Вважаю, що держава повинна подбати про рішення проблеми» (Молодь України, 2021, с. 37).

Згідно із всеукраїнським опитуванням «Молодь України 2017», здійсненим Центром «Нова Європа» та Фондом ім. Фрідріха Еберта спільно з соціологічною компанією GfK Ukraine, 56% опитаних засвідчують, що мало знають про політику, тільки 12% вважають, що добре орієнтуються в політичних питаннях. 61% вважає, що голосування – обов'язок кожного громадянина в демократичному суспільстві, тоді як 67% не готові брати участь в політичній діяльності (бути членами політичної партії чи організації). 56% не планувало брати участь у виборах в Верховну Раду і 21% не голосував на останніх виборах, попри те, що має право голосу. При цьому тільки 7% вважають, що інтереси молоді достатньо представлені в політиці. Щодо мотиваційної складової: політикою загалом цікавиться тільки 10% молоді, а 65% не цікавиться. Бути політично активним важливо для 12%, а для 56% – не важливо (Українське покоління, 2017). Такий низький рівень зацікавленості політикою автори дослідження пов'язують передовсім з низьким рівнем громадянської освіти: така думка має місце і в інших експертів (Молодіжний землетрус, 2018).

Симптоми упереджень та апеляції до «псевдомотивацій» показують проведені у 2018 році інтерв'ю із молодими людьми, учасниками Atlas Weekend («Спецпроект “Вибори Вибори”» на сайті <https://vybory.pravda.com.ua/>):

Святослав, 19 років: «*Маю перший раз голосувати на виборах наступного року. Але немає толком кого підтримувати. Тому на вибори не підю. Я розчарований у політиці, у владі і в тому, що відбувається. (...) Щоб я пішов на вибори, політики мають показати результати своєї діяльності, а не ходити по відпустках. За відпустку вони мають зробити щось на своєму окрузі, а не їхати в Таїланд чи на Кіпр гріти собі животи*» (Монархисти, 2018);

Аня, 30 років: «*Жодного разу не була на виборах і не бачу сенсу їх відвідувати. Мені здається, що все вже вирішено, всі голоси куплені і моя присутність нічого не вирішить. Ніщо не може змусити мене піти на вибори. Мене в принципі не влаштовує наша влада, ті люди, які балотуються у депутати і, тим паче, у президенти. Це постійно одні й ті самі, немає жодних нових облич. Прекрасно розумію, що зміна влади це зміна людей, які приходять туди, щоб набивати свої кишені*». (Монархисти, 2018);

Сергій, 32 роки: «*Я не ходжу голосувати на виборах. Голосував лише двічі у житті. Щоб голосувати, треба, щоб більш[ість] проголосувала так, як і я. Але такого не буде*» (Монархисти, 2018).

Олена, 31 рік: «*Не завжди беру участь у виборах активно. Коли я буваю в Україні, то беру. За останніми виборами слідувала, але на них не приїхала, хоча могла. Мене не влаштовувала і минула влада, але я не мала, за кого голосувати. Якби вибір для мене був, я би приїхала*» (Закінчити війну, 2019).

Сід, 19 років: «*Я за політикою не стежу, адже я анархіст – намагаюся бути повністю аполітичним. (...) Я не беру участь у виборах. Єдине, що я можу зробити на виборах, це зіпсувати бюлетень, але я цього не робив. Мені було лінь. Я не довіряю з політиків нікому. За роки незалежності України все настільки запущено, що вже й не знаєш, за кого голосувати*» (Закінчити війну, 2019).

Таким чином, одним із основних фактором, що підсилюють абсентеїзм та створюють сприятливу атмосферу для існування упереджень про політику, є недовіра. Станом на липень – серпень 2021 року Президенту України як соціальній інституції зовсім не довіряє 28,7% опитаних громадян і скоріше не довіряє 28,9%. Верховній Раді України відповідно 34,6% та 40,5%, Уряду України 35,1% та 36,9%, а Державному апарату і чиновникам – 38,3% та 37,4%. Із місцевою владою ситуація трохи краща: голові свого міста/селища/села зовсім не довіряє 12,9% опитаних громадян і ще 20,7% скоріше не довіряють (Оцінка громадянами ситуації, 2022).

У вересні – жовтні 2022 року Центром Разумкова було проведено дослідження, в рамках якого співставлено тенденції оцінки громадянами ситуації в країні, довіри до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російсько-української агресії. Так, на думку 26,5% респондентів політична система в Україні у 2022 році не дозволяє народу (у формулюванні анкети дослідження «таким людям, як Ви») мати вплив на дії уряду (для порівняння у 2020 році таких було 34,0%), а ще 27,5% вважають, що дозволяє недостатньою мірою (порівняно із 25,3% у 2020 році). Після початку широкомасштабної агресії Росії рівень інтересу до політики в Україні істотно зріс. За даними цього дослідження, зараз «дуже» або «скоріше» цікавляться політикою більшість (56%) респондентів,

не цікавляться – 43%. Серед соціальних інститутів найбільшу довіру українців мають Збройні сили (96% повністю або певною мірою їм довіряють), Президент України (82%), гуманітарні і добродійні організації (78%), Церква (70%), університети (62%), жіночі організації (59,5%), державні установи (55%), поліція (55%), екологічні організації (54%). Суперечливим є ставлення до Уряду країни (51,5% йому висловлюють довіру, але ненабагато менше – 48% – висловлюють недовіру), те ж саме стосується телебачення (відповідно 51% і 49%), і преси (відповідно 49% і 50%) (Оцінка громадянами ситуації, 2022).

Безперечно, повномасштабна війна Росії проти України в 2022 року значно вплинула на політичну та громадянську активність української молоді, що фіксується всіма соціологічними дослідженнями. Що є свідченням про загальні тенденції українського суспільства: зростає довіра до влади та державних інституцій, також зростає зацікавленість політикою, попит на освіту у цій сфері. Молодь є найбільш активною його частиною, очевидно що ці процеси знайдуть відбиток і в політичній участі / неучасті, адже вони пов'язані із мотивацією брати чи не брати участь у виборах та ініціативами громадянського суспільства, виконанням свого громадянського обов'язку в лавах сил оборони України.

Висновки.

Аналіз емпіричних соціологічних досліджень та існуючих теоретичних підходів до вивчення участі / неучасті громадян у політиці та громадянській активності дає об'єктивне підґрунтя стверджувати про довготривалий вплив упереджень про політику шляхом створення мотиваційної основи для абсентеїзму та політичної пасивності молоді.

Абсентеїзм – стале об'єктивне явище в демократичних країнах, він є властивістю їх політичних систем та соціумів. В Україні трансформаційні процеси становлення вільного громадянського суспільства з пострадянського, ураженого стереотипами тоталітарного колоніального минулого, забезпечили органічну еволюцію абсентеїзму від форми протесту проти

діючого політичного режиму до свідомої неучасті в політичних процесах, що знижує легітимність влади, формує протестний потенціал та гальмує розвиток державних інституцій.

Абсентеїзм та неучасть молоді в політиці має усвідомлені (раціоналізовані) та неусвідомлені причини, які формують мотивацію громадянина через постійно відтворюваний у соціальних практиках масив упереджень. Обґрунтування своєї позиції упередженнями, якими пояснюється нібито раціональний вибір неучасті в політиці є псевдомотивом.

Упередження слід віднести до неусвідомлених мотивів поведінки, генеалогія яких пов'язана із особливостями соціалізації, низькою якістю громадянської освіти, наслідками патернізму, недовіри до державних інститутів, результатом соціальної ізоляції, відсутності очікувань позитивних змін від реформ, ідіосинкразія до ритуалів державного культу, відсутністю віри у особистий потенціал впливати на дії політичних акторів, сфокусованість на економічній сфері. Окремо слід зазначити маніпуляції політичної свідомістю громадян стейкхолдерами української політики. Таким чином, відбувається міфологізація соціокультурної поведінки, виникає та поглиблюється розрив між уявленням та існуючими реаліями.

Євромайдан 2014 року та подальша агресія Росії проти України, де кульмінаційною точкою стала повномасштабна війна з 24 лютого 2022 року, засвідчили кардинальні зміни у співвідношенні політичної пасивності та активності молоді у бік збільшення персональної участі в політичних процесах та громадянських ініціативах. Особиста участь (або участь членів родини) у силах оборони та волонтерському русі сприяють активній соціалізації молоді та студентства.

Перспективи подальших наукових пошуків у цьому напрямі містяться у міждисциплінарних дослідженнях електоральної активності молоді, мотиваційної складової політичної участі та абсентеїзму.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Алмашій, А. О. (2020). Українське студентство 2020: орієнтири та погляди щодо політики. *Політичне життя*, 2, 82-87. DOI: 10.31558/2519-2949.2020.2.11
- Бондар, Н. О., & Тодрина, І. В. (2019). Феномен електорального абсентеїзму у сучасному суспільстві. *Сучасне суспільство*, 2(18), 28-36.
- Вік, освіта, регіон. Хто і за кого голосував у першому турі виборів Президента України. (2019). Відновлено з <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/vik-osvita-region-hto-i-za-kogo-golosuvav-u-pershomu-turi-viboriv-prezidenta-ukrajini-50015586.html>
- Довіра в інституціях - чому ми не довіряємо і як це подолати? (2019). Відновлено з <https://ac.ucu.edu.ua/institutsijna-dovira-yak-prodovzhuvaty-zminyuvaty-krayinu/>
- Дубілет вважає, що електронні вибори повернуть молодь на дільниці. (2020). Відновлено з https://lb.ua/news/2020/02/04/448940_dubilet_schitaet_elektronnie.html
- Закінчити війну і подолати корупцію: чого чекає молодь на "Zaxidfest" від політиків? (2019). Відновлено з <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/08/21/7150062/>
- Кияшко, Л. О. (Ред.). (2014). *Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації*. (Монографія). К.: Міленіум.

- Крижанівська, В. І. (2022). Співвідношення та взаємозв'язок політичної пасивності та громадянської активності студентства. *Габітус*, 41, 26-32.
- Куницький, М. П. (2017). Проблема псевдомотивації політичної поведінки як відображення ризиків демократизації українського суспільства. *Політикус*, 5, 62-67.
- Малиш, Л. О. (2012). Взаємозв'язки між рівнями довіри українців до певних груп соціальних інституцій. *Наукові записки НаУКМа, Соціологічні науки*, 135, 3-7.
- Місцеві вибори 2020: аналіз вікової структури виборців. (2020). Відновлено з https://ratinggroup.ua/research/ukraine/mestnye_vybory_2020_analiz_vozrastnoy_struktury_izbirateley.html
- "Молодіжний землетрус" в Україні: чому політики не метушаться. (2018). Відновлено з <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2018/05/31/7149633/>
- Молодь і вибори: три проблеми, які потрібно вирішувати. (2019). Відновлено з <https://rubryka.com/blog/molod-i-vybory/>
- Молодь України – 2021 (Результати репрезентативного соціологічного дослідження). (2021). Відновлено з https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/rezylt/molod2021.pdf
- Монархисти, емігранти та невідкупні: що думає про вибори молодь на Atlas Weekend. (2018). Відновлено з <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2018/07/6/7149666/>
- На парламентських виборах проголосували лише 27% молоді. (2019). Відновлено з <https://uatv.ua/uk/na-parlamentskyh-vyborah-progolosuvaly-lyshe-27-molodi-tsentr-razumkova/>
- Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень-жовтень 2022 р.). (2022). Відновлено з <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykoideologichni-orientatsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r>
- Резнік, О. (Ред.). (2019). *Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні*. Київ: Інститут соціології НАН України.
- Становище молоді України 2021. Репрезентативне соціологічне дослідження. (2021). Відновлено з https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/stanovishche-molodi-2021.pdf
- Українське покоління "Z": цінності та орієнтири. (2017). Відновлено з <http://neweurope.org.ua/analytics/ukrayinske-pokolinnya-z-tsinnosti-ta-oriyentyry/>
- Bonomi, G., & Gennaioli, N. (2021). Identity, Beliefs, and Political Conflict. *Quarterly Journal of Economics*, 136(4), 2371-2411.
- Giugni, M., & Grasso, M. (2021). *Youth and Politics in Times of Increasing Inequalities*. California: Palgrave Macmillan Cham. DOI: 10.1007/978-3-030-63676-0
- Hensby, A. (2021). Political non-participation in elections, civic life and social movements. *Sociology Compass*, 15(1). DOI: 10.1111/soc4.12843
- Yair, O., & Sulitzeanu-Kenan, R. (2017). *The Politics behind Perceptions of Political Bias: The Intergroup Foundations of Neutrality Invocation and Reaction to Bias*. Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Politics-behind-Perceptions-of-Political-Bias%3A-Yair-Sulitzeanu-Kenan/0b1de525c5ed1b8f61e150138c600d3f150d38f5>

REFERENCES

- Almashiy, A. O. (2020). Ukrainian Studentship 2020: Orientations and Views on Politics. *Political Life*, 2, 82-87. DOI: 10.31558/2519-2949.2020.2.11
- Bondar, N. O., & Toderina, I. V. (2019) The Phenomenon of Electoral Absenteeism in Modern Society. *Modern Society*, 2(18), 28-36.
- Age, Education, Region. Who Voted and for Whom in the First Round of the Presidential Elections of Ukraine. (2019). Retrieved from <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/vik-osvita-region-hto-i-za-kogo-golosuvav-u-pershomu-turi-viboriv-prezidenta-ukrajini-50015586.html>
- Trust in Institutions - Why We Do not Trust and How to Overcome It? (2019). Retrieved from <https://ac.ucc.edu.ua/institutsijna-dovira-yak-prodovzhuvaty-zminyuvaty-krayinu/>
- Dubilet Believes that Electronic Elections Will Bring Young People Back to Polling Stations. (2020). Retrieved from https://lb.ua/news/2020/02/04/448940_dubilet_schitaet_elektronnie.html
- End the War and Overcome Corruption: What do Young People Expect from Politicians at "Zaxidfest"? (2019). Retrieved from <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/08/21/7150062/>
- Kiyashko, L. O. (Ed.). (2014). *Political Participation of Youth in Modern Ukraine: Psychological Factors of Activation*. (Monograph). K.: Millennium.
- Kryzhanivska, V. I. (2022). Correlation and Relationship between Political Passivity and Civic Activity of Students. *Habitus*, 41, 26-32.
- Kunyskyi, M. P. (2017). The Problem of Pseudo-Motivation of Political Behavior as a Reflection of the Risks of Democratization of Ukrainian Society. *Politicus*, 5, 62-67.
- Malysh, L. O. (2012). Relationships between the Levels of Trust of Ukrainians in Certain Groups of Social Institutions. *Scientific notes of NaUKM, Sociological sciences*, 135, 3-7.
- Local Elections 2020: Analysis of the Age Structure of Voters. (2020). Retrieved from https://ratinggroup.ua/research/ukraine/mestnye_vybory_2020_analiz_vozrastnoy_struktury_izbirateley.html
- "Youth Earthquake" in Ukraine: Why Politicians are not Fussing. (2018). Retrieved from <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2018/05/31/7149633/>
- Youth and Elections: Three Issues that Need to be Addressed. (2019). Retrieved from <https://rubryka.com/blog/molod-i-vybory/>

- Youth of Ukraine - 2021 (Results of a Representative Sociological Study)*. (2021). Retrieved from https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/rezyltmolod2021.pdf
- Monarchists, Emigrants and Incorruptibles: What Young People Think about the Elections at Atlas Weekend*. (2018). Retrieved from: <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2018/07/6/7149666/>
- Only 27% of Young People Voted in the Parliamentary Elections*. (2019). Retrieved from: <https://uatv.ua/uk/na-parlamentskyh-vyborah-progolosuvaly-lyshe-27-molodi-tsentr-razumkova/>
- Citizens' Assessment of the Situation in the Country, Trust in Social Institutions, Political and Ideological Orientations of Ukrainian Citizens in the Conditions of Russian Aggression (September–October 2022)*. (2022). Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykoideologichni-oriiientatsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r>
- Reznik, O. (Ed.). (2019). *Sociological Dimensions of Civil Society in Ukraine*. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- The Situation of the Youth of Ukraine 2021. A Representative Sociological Study*. (2021). Retrieved from: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/stanovishche-molodi-2021.pdf
- Ukrainian Generation "Z": Values and Orientations*. (2017). Retrieved from: <http://neweurope.org.ua/analytics/ukrayinske-pokolinnya-z-tsinnosti-ta-oriiientyry/>
- Bonomi, G., & Gennaioli, N. (2021). Identity, Beliefs, and Political Conflict. *Quarterly Journal of Economics*, 136(4), 2371-2411.
- Giugni, M., & Grasso, M. (2021). *Youth and Politics in Times of Increasing Inequalities*. California: Palgrave Macmillan Cham. DOI: 10.1007/978-3-030-63676-0
- Hensby, A. (2021). Political non-participation in elections, civic life and social movements. *Sociology Compass*, 15(1). DOI: 10.1111/soc4.12843
- Yair, O., & Sulitzeanu-Kenan, R. (2017). *The Politics behind Perceptions of Political Bias: The Intergroup Foundations of Neutrality Invocation and Reaction to Bias*. Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Politics-behind-Perceptions-of-Political-Bias%3A-Yair-Sulitzeanu-Kenan/0b1de525c5ed1b8f61e150138c600d3f150d38f5>